

теризована цілісна система науково-педагогічного знання, системотворчим елементом якої є принципи доцільності й єдності розвитку особистості та колективу.

Серед педагогічних відкриттів А. С. Макаренка є надзвичайно значущі надбання, які на сьогодні ще недостатньо оцінені. Серед них ідея виховного колективу як основи цілісної системи формування особистості. Можна стверджувати, що ним відкриті закони колективної життєдіяльності, що мають світове значення. Йому вдалося сформулювати цілісну концепцію виховного колективу, в якому встановлюється рівноправ'я вихователів та вихованців. Макаренко – це не минуле, а сьогодення українського шкільництва.

Список використаної літератури

1. А. С. Макаренко – видатний педагог ХХ століття : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12-14 березня 1998 р., / Пед. ун-т; Ред. кол. А.М. Бойко, М.Б. Євтух та ін. , 1999, – 193 с.

2. *Бойко А. М.* Персоналії з історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагогі / А. М. Бойко, В. Д. Бардінова та ін.; Під заг. ред. А. М. Бойко – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.

Наталія Кравчук

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Я. Ф. ЧЕПІГИ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Початок ХХІ століття характеризується активним пошуком нових витоків вітчизняної освіти, що зумовлено переглядом організаційних та ціннісних орієнтирів у навчально-виховному процесі. Формування державних освітніх стандартів, оновлення змісту навчальних програм вимагають нових підходів до визначення та організації структури освіти. Педагогічний процес у сучасному соціальному середовищі передбачає постійний перегляд змісту освітніх програм і планів, удосконалення методів і засобів освіти. Для забезпечення неперервного розвитку системи освіти необхідна інноваційна діяльність, яка не може бути ефективною без дослідження педагогічної думки передових освітніх діячів. Необхідність історичного підходу до упровадження інновацій зумовлено процесом осмислення накопиченого педагогічного досвіду, що може бути ефективно поєднаний із сучасними методами та формами навчання.

Відомо, що поняття «інновація» означає нововведення, новизну; інновація як засіб і процес передбачає введення чогось нового. Стосовно педагогічного процесу інновація означає введення нового в змісті, методах і формах навчання та виховання. Саме це зумовило поглиблений інтерес до вивчення педагогічної спадщини передових освітніх діячів у сучасному освітньому просторі.

Період початку ХХ століття є визначним в історії педагогічної думки, як доба активного педагогічного руху та розбудови національної системи освіти. Серед видатних педагогів-організаторів першої третини ХХ ст. виступає постать Якова Феофановича Чепіги (1875 – 1938 рр.) – публіциста, педагога, організатора вітчизняної системи освіти, який віддано займався справою побудови національної системи освіти і запровадженням у навчання українського компонента освіти.

Метою публікації є дослідження й узагальнення педагогічної спадщини Я.Ф. Чепіги в контексті сучасного освітнього простору.

Аналіз наукових джерел указаної теми дає підстави встановити, що особистість Я.Ф. Чепіги привертала увагу дослідників, істориків. Помітний внесок у вивчення педагогічних надбань просвітника зробили Н. Антонець, Л. Березівська, С. Болтівець, І. Зайченко, В. Зорін, Ж. Ільченко, Л. Ніколенко, Н. Побірченко, О. Щербакова, С. Яворська та інші. У своїх дослідженнях вони розглядали життєвий шлях педагога, творчі праці, журналістські публікації, аналізували його внесок у процес становлення і розвитку педагогічної думки. Дослідження виявлених матеріалів свідчить про поглиблений інтерес

до педагогічної спадщини Я.Ф. Чепіги, але водночас питання використання педагогічної спадщини у сучасному освітньому просторі педагога не було предметом спеціального наукового вивчення.

Творчий шлях Я.Ф. Чепіги був багатограним, насиченим та сповненим активною громадсько-педагогічною діяльністю. У своїх багаточисельних наукових працях він одним із перших торкається питання реорганізації системи освіти, запровадження нових форм і методів навчально-виховного процесу. Педагог започаткував нові підходи до розбудови української національної школи, створив методичні та навчальні матеріали до використання в освітніх закладах.

Я.Ф. Чепіга народився 12 травня 1875 р. в с. Мар'янівці на Херсонщині в родині паламаря. Дослідженням встановлено, що педагогічну освіту Яків Чепіга здобув у Ново-бузькій учительській семінарії Миколаївської області, по закінченню якої розпочалась активна педагогічна діяльність. У 1895 – 1917 рр. він учителював у школах Донбасу, у 1900 – 1901 рр. завідував вечірніми курсами для дорослих у Луганську, а в 1908 – 1911 рр. – Народним університетом Вознесенського рудника на Донбасі. Здобута педагогічна освіта та великий учительський досвід стали підґрунтям його подальшої організаційно-методичної та науково-педагогічної діяльності. В 1917 р. він виконував обов'язки завідувача народної освіти реформованого Київського повітового земства, у 1918 р. – експерта початкових шкіл м. Києва, у 1919 р. – був одним із активних діячів Наркомосу УСРР.

Глибокий аналіз праць ученого дозволяє стверджувати, що він переймався не тільки становищем школи, але й усього населення держави. Передусім цю позицію педагога прослідковуємо у праці «Соціалізація народної освіти», де він чітко характеризує стан освіти після революції 1917 р. Відповідальність за освіту українського народу, патріотизм та прагнення розбудови національної школи призводить Якова Феофановича до закріплення таких принципів народної освіти:

- 1) рівне для всіх громадян право на освіту;
- 2) безоплатність шкільних підручників та матеріалів, необхідних для навчання;
- 3) обов'язковість освіти для всіх верств населення;
- 4) охоплення навчанням дітей у загальній освіті від 8 до 16 років;
- 5) створення школи з поєднанням національного компонента;
- 6) світськість шкільного навчання [4].

Для здійснення і реалізації закріплених принципів педагог уважав, що в державі має бути добре збудована система освіти, «яка стерла-б межі поділу на низчу, середню й вищу освіту, а давала-б єдину освіту, однаково призначену для всякого народу і приступну всім верствам громадянства; після загальної освіти повинна бути приступною і професійна освіта, як галузь загальної освіти, яку вибірають діти по своїм нахилам» [4, с. 82].

Особливого значення педагог приділяв учителю, який на його думку є центральною особою в освітньому процесі, його вплив «йде од паростів (дітей) через стовбур (школа й просвітня діяльність) в корні, т. є. в самий нарід» [2, с. 20]. Багато праць Я.Ф. Чепіги присвячені питанням вибору вчителем методів навчання. Педагог підкреслював, що вчитель має бути вільним у своєму виборі, але водночас зобов'язаний керуватися не тільки власними міркуваннями, а й індивідуальними особливостями учнів. Зокрема, педагог зазначав: «Учитель завше змагається до того, щоб вибрати найзручніший для себе спосіб вчиття. Але чим ліпший для вчителя той спосіб, тим він менше придатний для учня. Тільки той спосіб правдивий, котрим задоволені учні» [6, с. 24]. За переконанням педагога саме такий метод сприяє виявленню індивідуальних рис учнів і їхніх природних здібностей. На думку вченого вчитель повинен не тільки добре володіти методикою, а й працювати творчо, шукати нові методи навчання і виховання. Яків Феофанович стверджував, що педагог не може «одхрещуватись од витворених практикою методів, але не треба плентатися в хвості методичної науки, а йти попереду неї: на ґрунті її здобутків шукати нових шляхів». Педагог наголошував, що для вчителя має бути важливим не той чи інший метод, а те, з якою цікавістю та інтересом саме за цим методом, діти навчаються. «І гарні методи, повні самодіяльності й творчості, у недосвідченого педа-

гога дадуть негативні наслідки і навпаки – у досвідчених погані методи дадуть гарні наслідки» [5, с. 206].

Яків Феофанович був прихильним думки, що навчати і виховувати може лише такий учитель, який постійно займається своїм самовихованням і вдосконаленням. Так, у своїй праці «Самовиховання учителя» педагог зазначає: «Учитель – довірений народу, довірений нації у вихованні і освіті нового покоління. Йому вірять, на нього покладають найдорожчі надії. В його руках майбутнє народу, доля й щастя країни. Отже, щоб бути дійсним прикладом іншим, треба вчителю досягнути висоти загально-людських чеснот, безупинною працею виховати себе, поліпшити і удосконалити свої здібності та вишколити власний характер і волю» [3, с. 10].

У 1913 році з'явився «Проект української школи», опрацьований Я. Чепігою, в якому педагог запропонував нову програму освіти відповідно до мети, завдань, принципів школи з урахуванням вікових особливостей учнів. Він надав конкретні методичні поради та вказівки щодо змісту і методів вивчення навчальних дисциплін. Модель школи автор поділив на два ступені. Перший ступінь – початкові два роки, в яких школа має підготувати дітей до «книжкової науки». У програму такої школи повинні входити ігри, прогулянки, праця в городі й на полі, годування домашніх тварин, ліплення. Другий ступінь – наступні чотири роки так званого «книжкового навчання», коли дитина вчиться грамоти. На жаль, за складних освітньо-політичних умов часу проект Я. Чепіги не міг бути застосований і використаний навіть як експеримент, проте на нього зважали у процесі розбудови національної освіти у 1917-1920 рр.

Чимало положень свого проекту Я.Ф. Чепіга розкривав у педагогічних статтях. У праці «Грунтовні принципи нормальної школи» автор писав, що українська національна школа повинна враховувати такі вимоги: бути природничою (ґрунтуватися на природних законах розвитку людини); вільною (забезпечувати вільний і всебічний розвиток здібностей дитини); реалістичною (вивчати реальні можливості і досвід дитини); національною (мати рідну мову навчання, враховувати національні особливості, виховувати в душі нації, дотримуватися єдності розвитку індивіда з розвитком усього народу, нації) [1]. Особливого значення вчений надавав проблемі вивчення рідної мови, розкривав її освітні, виховні, соціологічні та національно-культурні аспекти. Вчений зазначав: «Коли школу буде утворено самим народом, його ініціативою і творчістю, то вона матиме всі особливості народу, його побуту, звичаїв, його духовного обличчя, а тому, будучи народною, вона буде і національною» [1, с. 3].

1917-1920 роки характеризуються активним створенням Я. Чепігою разом з іншими представниками української інтелігенції підручників для української школи. Вже в лютому 1917 р. в часописі «Вільна українська школа» Генеральний секретаріат освіти опублікував перелік підручників, рекомендованих для української школи. Серед них і «Задачник для початкових народних шкіл. Рік перший і другий» Я.Ф. Чепіги. Дослідження дозволяють стверджувати, що ці підручники були одними із перших, написаних українською мовою.

Вважаємо за доцільне зазначити, що саме після остаточного утвердження радянської влади в Україні Яків Чепіга продовжував науково-викладацьку роботу. Вважаємо, що 20-ті роки ХХ століття – це розквіт його науково-педагогічного таланту, що сприяв становленню системи національної освіти. З 1920 року Яків Феофанович завідував дошкільним відділом, пізніше – секцією дитячих будинків Київської губернської народної освіти, з 1921 року працював заступником завгубсоцвиху Київщини.

У ході наукового дослідження наукових джерел встановлено, що педагогічна спадщина Я.Ф. Чепіги є багатогранною і геніальною з погляду на організацію та принципи побудови української національної школи. Учений займався проблемами наукового і організаційно-методичного забезпечення національної системи освіти, розробляв проблеми національної освіти й виховання, пропагував ідеї національної школи, навчання українською мовою. Підготовлені ним теоретичні висновки стали ґрунтом, на якому будувалася українська освіта. Ідеї розбудови системи національної освіти, якими пронизана науково-методична діяльність Якова Чепіги не втратили й нині своєї актуальності та значущості, є незаперечним педагогічним надбанням.

Отже, важливим аспектом досліджуваної проблеми є аналіз педагогічної спадщини Я.Ф. Чепіги у сучасному освітньому просторі. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної спадщини Я.Ф. Чепіги і потребує комплексного аналізу його організаційно-методичної діяльності.

Список використаної літератури

1. *Чепіга Я.* Грунтовні принципи нормальної школи / Я. Чепіга // Світло. – 1911. – №1. – С. 3–7.
2. *Чепіга Я.* Народний учитель і національне питання / Я. Чепіга // Світло. – 1912. – № 1. – С. 20.
3. *Чепіга Я.* Самовиховання учителя / Я. Чепіга // Світло. – 1913. – № 8. – С.10.
4. *Чепіга Я.* Соціалізація народної освіти / Я. Чепіга // Вільна українська школа. – 1917. – № 2. – С. 82.
5. *Чепіга Я.* «Трудова школа» П.П. Блонського / Я. Чепіга // Вільна українська школа. – 1918–1919. – № 10. – С. 206.
6. *Чепіга Я.* Школа в Західній Європі й Америці. Нова школа в Б'єржі А. Фарія / Я. Чепіга // Вільна українська школа. – 1919–1920. – № 4 – 5. – С. 24.

Юрій Воскобійник

УПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНУ ШКОЛУ

Одним з унікальних явищ, яке при всій його складності і протиріччях розвитку є найцікавішим в історії нашого краю, є козацтво. Центром, де походило становлення козацтва і формування у велику військову силу, була Запорізька Січ. Не будемо переповідати історію козацького руху на Україні, адже кожен чітко знає, що саме козаки постійно розвивали, відстоювали і боронили національні ідеї. Перш за все свободу і незалежність України, формування лицарського характеру, широкого світогляду, моралі на засадах загальнолюдських цінностей та заповідей божих, національний менталітет, права та обов'язки, на підставі гуманізму та широкої демократії.

Закономірно, що народ в історичних піснях і думках підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, само творення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець „отця вольности Богдана”;

І. Котляревський як найвищий ідеал підніс не лише Низа та Евріала (захисників Вітчизни), а й Наталку та її матір, побратимство Миколи та Петра.

Т.Шевченко, написавши не тільки „Кобзаря”, а й „Букваря”, еталонами людини оспівав носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності й честі, політичної активності та державницької мудрості. До речі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу.

Головна метою козацької педагогіки було виховати вільнолюбиву і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколіннях національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.[4]

Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П.Куліша і М.Костомарова, П.Мирного, І.Франка і Л.Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г.Ващенка і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Одним із найперших чинників впливу на особистість українська етнопедагогіка називає середовище – стосунки в сім'ї, режим дня, побут, звичаї, традиції, житлові умови тощо. Про позитивну роль родини можна говорити тоді, коли в ній панує здоровий дух єдності між усіма її членами, незалежно від їхнього віку, життєвого досвіду. Відчуваючи підтримку і турботу дорослих, діти підсвідомо скеровують свої дії та вчинки на те, щоб виправдати довіря та сподівання батьків, дорослих. Почуття обов'язку перед старшими організовує дітей, і повага – обопільна.